'וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד', שסרבו ללכת לביתו, עד שהפציר בם.

עונה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִכָּאן שמידת דרך ארץ היא, שֶׁמְּסָרְבִין לְקָטָן הרוצה לכבד, כאילו אין רוצים להטריחו, וְאֵין מְסָרְבִין לְגָדוֹל הרוצה לכבד, ולכן לאברהם הסכימו מיד, וללוט סירבו עד שהפציר בהם מאוד.

הגמרא ממשיכה לדרוש את פסוקי הפרשה: שואלת הגמרא: שלכאורה הפסוקים סותרים זה את זה, בתחילה כְּתִיב (שם יח ה), שאברהם אמר 'וְאֶקְחָה פַּת לָחֶם', וּכְתִיב לאחר מכן (שם יח ז) 'וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם', שלבסוף הניח לפניהם בשר.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, יש ללמוד מִכָּאן, שֶׁצְּדִיקִים אוֹמְרִים מְעַט וְלִבְסוֹף עוֹשִׂים הַרְבֵּה, ולכן אמר שיתן לחם, ולבסוף הניח לפניהם בשר, ואילו הרְשָׁעִים, אוֹמְרִים שיעשו הַרְבֵּה, וַאֲפִילּוּ מְעַט אֵינָם עוֹשִׂים לבסוף.

מבררת הגמרא: מְנָלָן – מאין לומדים את הנהגת הרשעים.

ומבארת: מֵעֶפְרוֹן, דִּמְעִקָּרָא כְּתִיב – שבתחילה כתוב, שאמר לאברהם (שם כג טו), 'אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה הוּא', וְלִבְסוֹף כְּתִיב (שם כג טז) 'וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן, וַיִּשְׁק�ל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת, אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף, עֹבֵר לַסֹּחֵר', שנטל מאברהם ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר, ומפרשת הגמרא ש'עובר לסוחר' היינו שבכל מקום מתקבל בשקל, והיינו, דְּלֹא שָׁקַל מִינֵּיהּ אֶלָּא קַנְטָרֵי – שלא לקח ממנו אלא שקלים גדולים, ששוקלים מאה מנה, דְּאִי על פי שכתב סתם 'שקל', מכל מקום אִיבָּא דּוּכְתָּא דְּקָרוּ לֵיהּ לְתִיקְלָא 'קַנְטִירָא' - יש מקום שהשקלים נקראים קנטרין, ושוקלים מאה מנה, ואותם דרש עפרון מאברהם אבינו.

נאמר בפסוק (שם יח ו), 'מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת'. מקשה הגמרא: שלכאורה יש כאן סתירה, שמצד אחד כְּתִיב שתקח 'קֶמַח', וּכְתִיב מיד אחריו, שתקח 'סֹלֶת', שהוא טוב יותר מהקמח.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִכָּאן שֶׁהָאִשָּׁה צְרָה עֵינָהּ בָּאוֹרְחִים יוֹתֵר מִן הָאִישׁ, שרה אמרה שתביא קמח, ואברהם אמר לה שתביא סלת.

שואלת הגמרא: בתחילה כְּתִיב (שם), שאמר לה 'לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת', ולבסוף כְּתִיב (שם יח ח), 'וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב, וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם', ואילו לֶחֶם שאמר להכין, לֹא אֲרִיתִי לְקַמַּייהוּ – לא הביא לפניהם.

מתרצת הגמרא: אָמַר אֶפְרַיִם מַקְשָׁאָה תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר, מַשְׁמִיהּ [–משמו] דְּרַבִּי מֵאִיר, אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכֵל חוּלִין בְּטָהֳרָה הָיָה - היה מקפיד שמאכלו החולין יהיה טהור כקדשים, וְשָׂרָה אִמֵּנוּ אוֹתוֹ הָיוּם פָּרְסָה [–ראתה דם] נִדָּה, ונטמאה העיסה, ולכן לא הגיש להם לחם.

נאמר בפסוק (שם יח ט), 'וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ, וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל', ששאלו את אברהם היכן שרה, וענה להם שהיא באוהל, והטעם שנכתב בתורה, לְהוֹדִיעַ שֶׁשָּׂרָה אִמֵּנוּ צְנוּעָה הָיְתָה, ולא יצאה מהאוהל להיראות לפני המלאכים.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שאמר בשם רַבִּי יִצְחָק, יוֹדְעִים הָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁשָּׂרָה אִמֵּנוּ בָּאֹהֶל הָיְתָה, אֶלָּא מַאי 'הִנֵּה באוהל' – מדוע שאלו איה שרה וענה שהיא 'בָּאֹהֶל'. כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ, שצנועה היא מיתר חברותיה, ואינה נראית לאורחים.

רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר, שהטעם ששאלו איה שרה, כְּדֵי לְשַׁגֵּר [–לשלוח] לָהּ כּוֹס יין שֶׁל בְּרָכָה – שבירכו עליו ברכת המזון.

תָּנֵי [–שנינו ברייתא] מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי, לְמָה נְקוּדוֹ – למה יש נקודות בספר התורה עַל אותיות 'אֵיוֵ' שֶׁבְּתֵיבת 'אֵלָיו', ורק על המל"ד אין נקודה, ומשמעות האותיות הנקודות היא, היכן שרה. כדי לעקור את התיבה ממשמעותה, ולומר שבאה לדרשה, שלא היו צריכים לשאול איה שרה, וּלְיַמְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיִּשְׁאַל אָדָם בְּשלום אשת בעל אַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ.

שואלת הגמרא: וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין שׁוֹאֲלִין בְּשָׁלוֹם אִשָּׁה כְּלָל. ומתרצת: עַל יְדֵי בַּעְלָהּ שַׁאנֵי – שונה הדבר כששואל את בעלה לשלומה, שזה מותר.

נאמר בפסוק (שם יח יב), ששרה אמרה, 'אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִי עֶדְנָה', שסרבו ללכת לביתו, עד שהפציר בם.

עונה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִכָּאן שמידת דרך ארץ היא, שֶׁמְּסָרְבִין לְקָטָן הרוצה לכבד, כאילו אין רוצים להטריחו, וְאֵין מְסָרְבִין לְגָדוֹל הרוצה לכבד, ולכן לאברהם הסכימו מיד, וללוט סירבו עד שהפציר בהם מאוד.

הגמרא ממשיכה לדרוש את פסוקי הפרשה: שואלת הגמרא: שלכאורה הפסוקים סותרים זה את זה, בתחילה כְּתִיב (שם יח ה), שאברהם אמר 'וְאֶקְחָה פַּת לָחֶם', וּכְתִיב לאחר מכן (שם יח ז) 'וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם', שלבסוף הניח לפניהם בשר.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, יש ללמוד מִכָּאן, שֶׁצְּדִיקִים אוֹמְרִים מְעַט וְלִבְסוֹף עוֹשִׂים הַרְבֵּה, ולכן אמר שיתן לחם, ולבסוף הניח לפניהם בשר, ואילו הרְשָׁעִים, אוֹמְרִים שיעשו הַרְבֵּה, וַאֲפִילּוּ מְעַט אֵינָם עוֹשִׂים לבסוף.

מבררת הגמרא: מְנָלָן – מאין לומדים את הנהגת הרשעים.

ומבארת: מֵעֶפְרוֹן, דִּמְעִקָּרָא כְּתִיב – שבתחילה כתוב, שאמר לאברהם (שם כג טו), 'אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה הוּא', וְלִבְסוֹף כְּתִיב (שם כג טז) 'וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן, וַיִּשְׁק�ל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת, אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף, עֹבֵר לַסֹּחֵר', שנטל מאברהם ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר, ומפרשת הגמרא ש'עובר לסוחר' היינו שבכל מקום מתקבל בשקל, והיינו, דְּלֹא שָׁקַל מִינֵּיהּ אֶלָּא קַנְטָרֵי – שלא לקח ממנו אלא שקלים גדולים, ששוקלים מאה מנה, דְּאִי על פי שכתב סתם 'שקל', מכל מקום אִיבָּא דּוּכְתָּא דְּקָרוּ לֵיהּ לְתִיקְלָא 'קַנְטִירָא' - יש מקום שהשקלים נקראים קנטרין, ושוקלים מאה מנה, ואותם דרש עפרון מאברהם אבינו.

נאמר בפסוק (שם יח ו), 'מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת'. מקשה הגמרא: שלכאורה יש כאן סתירה, שמצד אחד כְּתִיב שתקח 'קֶמַח', וּכְתִיב מיד אחריו, שתקח 'סֹלֶת', שהוא טוב יותר מהקמח.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִכָּאן שֶׁהָאִשָּׁה צְרָה עֵינָהּ בָּאוֹרְחִים יוֹתֵר מִן הָאִישׁ, שרה אמרה שתביא קמח, ואברהם אמר לה שתביא סלת.

שואלת הגמרא: בתחילה כְּתִיב (שם), שאמר לה 'לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת', ולבסוף כְּתִיב (שם יח ח), 'וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב, וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם', ואילו לֶחֶם שאמר להכין, לֹא אֲרִיתִי לְקַמַּייהוּ – לא הביא לפניהם.

מתרצת הגמרא: אָמַר אֶפְרַיִם מַקְשָׁאָה תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר, מַשְׁמִיהּ [–משמו] דְּרַבִּי מֵאִיר, אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכֵל חוּלִין בְּטָהֳרָה הָיָה - היה מקפיד שמאכלו החולין יהיה טהור כקדשים, וְשָׂרָה אִמֵּנוּ אוֹתוֹ הָיוּם פָּרְסָה [–ראתה דם] נִדָּה, ונטמאה העיסה, ולכן לא הגיש להם לחם.

נאמר בפסוק (שם יח ט), 'וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ, וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל', ששאלו את אברהם היכן שרה, וענה להם שהיא באוהל, והטעם שנכתב בתורה, לְהוֹדִיעַ שֶׁשָּׂרָה אִמֵּנוּ צְנוּעָה הָיְתָה, ולא יצאה מהאוהל להיראות לפני המלאכים.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שאמר בשם רַבִּי יִצְחָק, יוֹדְעִים הָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁשָּׂרָה אִמֵּנוּ בָּאֹהֶל הָיְתָה, אֶלָּא מַאי 'הִנֵּה באוהל' – מדוע שאלו איה שרה וענה שהיא 'בָּאֹהֶל'. כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ, שצנועה היא מיתר חברותיה, ואינה נראית לאורחים.

רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר, שהטעם ששאלו איה שרה, כְּדֵי לְשַׁגֵּר [–לשלוח] לָהּ כּוֹס יין שֶׁל בְּרָכָה – שבירכו עליו ברכת המזון.

תָּנֵי [–שנינו ברייתא] מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי, לְמָה נְקוּדוֹ – למה יש נקודות בספר התורה עַל אותיות 'אֵיוֵ' שֶׁבְּתֵיבת 'אֵלָיו', ורק על המל"ד אין נקודה, ומשמעות האותיות הנקודות היא, היכן שרה. כדי לעקור את התיבה ממשמעותה, ולומר שבאה לדרשה, שלא היו צריכים לשאול איה שרה, וּלְיַמְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיִּשְׁאַל אָדָם בְּשלום אשת בעל אַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ.

שואלת הגמרא: וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין שׁוֹאֲלִין בְּשָׁלוֹם אִשָּׁה כְּלָל. ומתרצת: עַל יְדֵי בַּעְלָהּ שַׁאנֵי – שונה הדבר כששואל את בעלה לשלומה, שזה מותר.

נאמר בפסוק (שם יח יב), ששרה אמרה, 'אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִי עֶדְנָה', הביאור של הפסוק הוא, שאַחַר שֶׁנִּתְבַּלָּה הַבָּשָׂר וְרַבּוּ הַקְּמָטִין בעור, שוב נֶּעְדָּן הַבָּשָׂר וְנִתְפַּשְּׁטוּ הַקְּמָטִין, וְחָזַר הַיּוֹפִי לְמְקוֹמוֹ.

הגמרא שואלת שהפסוקים נראים כלא מתאימים: כְּתִיב (שם) שאמרה 'וְאדֹנִי זָקֵן', וּכְתִיב (שם יח יג) שהקב"ה אמר לאברהם, ששרה אמרה 'וַאֲנִי זָקַנְתִּי', דְּלֹא מוֹתִיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּדֶרֶךְ אָמְרָהּ אִיהִי – ולא אמר הקב"ה כפי ששרה אמרה.

עונה הגמרא: תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁאַפִּילּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁנָּה בּוֹ לומר לא כדברי שרה מחמתו, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יח יב), 'וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ וגו', אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִי עֶדְנָה, וַאדֹנִי זָקֵן', ויש בזה בזיון לאברהם, וּכְתִיב שהקב"ה אמר לאברהם (שם יח יג), 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם וגו' לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר, הַאַף אָמְנָם אֵלֵד, וַאֲנִי זָקַנְתִּי', ולא אמר לו שאמרה 'ואדני זקן', מפני השלום.

הגמרא דורשת מענין לידתו של יצחק: נאמר בפסוק (שם כא ז), 'וַתֹּאמֶר, מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה, כִּי יָלַדְתִּי בֵן לְזִקְנָיו', שואלת הגמרא: מדוע כתוב 'הֵינִיקה בנים' לשון רבים, כַּמָּה בָּנִים הֵינִיקָה שָׂרָה, והרי נולד לה רק יצחק.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי לֵוִי, אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנִּמַּל [–הפרישו] אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ מלינוק, עָשָׂה סְעוּדָה גְּדוֹלָה, הָיוּ כָּל אוּמוֹת הָעוֹלָם מְרַנְּנִים [–מלעיזים] וְאוֹמְרִים, רְאֵיתֶם זָקֵן וְזִקְנָה – אברהם ושרה, שֶׁהֵבִיאוּ אֲסוּפִי מִן הַשּׁוּק [–ילד שמוטל לבד בשוק, ואין ידוע מי הם אביו ואמו, והמוצאו אוספו אל ביתו], וְאוֹמְרִים עליו בְּנֵינוּ הוּא, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁעוֹשִׂין מִשְׁתֶּה גָּדוֹל כדי לְהַעֲמִידוֹ [–לקיים] דִּבְרֵיהֶם.

מַה עָּשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ כדי להפריך את דבריהם, הָלַךְ וְזִימֵּן את כָּל גְּדוֹלֵי הַדּוֹר למשתה, וְשָׂרָה אִמֵּנוּ זִימְּנָה למשתה אֶת נְשׁוֹתֵיהֶם, וְכָל אַחַת וְאַחַת הֵבִיאָה את בְּנָהּ עִמָּהּ, וּמֵנִיקָתָהּ לֹא הֵבִיאָה, וְנַעֲשָׂה נֵס בְּשָׂרָה אִמֵּנוּ, וְנִפְתְּחוּ דַּדֶּיהָ כִּשְׁנֵי מַעְיָנוֹת, וְהֵנִיקָה אֶת כּוּלָּן.

אַךְ עֲדַיִן הָיוּ מְרַנְּנִים וְאוֹמְרִים, אִם אמנם שָׂרָה הָבַת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד, אַךְ אין זה ראיה שאַבְרָהָם שהוא בֶּן מֵאָה שָׁנָה יוֹלִיד, וְאולי הוא בנה של שרה ולא של אברהם. מִיָּד נֶהֱפַּךְ קְלַסְתֵּר פָּנִים שֶׁל יִצְחָק, וְנִדְמֶה [–ונעשה דומה] לְאַבְרָהָם, פָּתְחוּ כּוּלָּם וְאָמְרוּ (שם כה יט), 'אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק'.

הגמרא מוסיפה מה קרה כשיצחק נעשה דומה לאברהם: עַד אַבְרָהָם, לֹא הָיָה זְקֵנָה, לא היה שינוי במראה הזקן מהצעיר, וכיון שיצחק נעשה דומה לאברהם, מַאן דְּהַוָה בָּעֵי לְמִשְׁתָּעֵי בַּהֲדֵי אַבְרָהָם, מִשְׁתָּעֵי בַּהֲדֵי יִצְחָק – מי שרצה לדבר עם אברהם, דיבר עם יצחק, וכן בַּהֲדֵי יִצְחָק מִשְׁתָּעֵי בַּהֲדֵי אַבְרָהָם – מי שרצה לדבר עם יצחק, דיבר עם אברהם, כיון שלא יכלו להבחין ביניהם. אָתָא [–בא] אַבְרָהָם, בָּעָא רַחֲמֵי וְהָוָה זְקֵנָה – ביקש רחמים בתפילתו ונעשה שינוי במראה הזקן מהצעיר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כד א), 'וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים'.

אגב שהתבאר תפילתו של אברהם על זקנה, מביאה הגמרא תפילת יעקב על חולי קודם מיתה: עַד יַעֲקֹב, לֹא הָוָה חוּלְשָׁא – לא היו חולים קודם מיתה, אָתָא [–בא] יַעֲקֹב, בָּעָא רַחֲמֵי, וְהָוָה חוּלְשָׁא – ביקש רחמים בתפילתו, ונעשה שיהיו חולים לפני המיתה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם מח א), 'וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה'.

ומביאה הגמרא שגם מאלישע נעשה שינוי בסדר הבריאה: עַד דְּאָתָא אֱלִישָׁע, לֹא הָוָה דְּחָלִישׁ וְאִתְפַּח – עד שהגיע אלישע, לא היה אדם שהתרפא ממחלתו, אָתָא [–בא] אֱלִישָׁע, בָּעָא רַחֲמֵי וְאִתְפַּח – ביקש רחמים בתפילתו, והבריא ממחלתו, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב' יג יד), 'וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ', מִכְּלָל דְּחָלָה חֳלִי אַחֲרִיתִי – מוכח מכך, שחלה עוד מחלה אחרת שלא מת בה.

הגמרא מבארת מחמת מה חלה אלישע: תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה חָלְאִין חָלָה אֱלִישָׁע, אֶחָד כְּשֶׁרָּחֲפוּ לְגִיחֲזִי בְּשִׁתֵּי יָדָיו, שלא רצה לקבלו כשרצה לחזור בתשובה, וְאֶחָד כְּשֶׁגָּיְרָה דּוּבִין בְּתִינוֹקוֹת, שיצאו לגדפו, וְאֶחָד חוליו האחרון שֶׁמֵּת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם), 'וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ', 'חלה' – אחד, 'את חליו' – שני, 'אשר ימות בו' – שלישי:

המשך בעמוד רלז

שנינו במשנה: שרבי יוחנן בן מתיא אמר לבנו, **אֶלָּא, עַד שֶׁלֹּא** יַתְחִילוּ **בַּמְּלָאכָה צֵא וֶאֱמוֹר לָהֶם עַל מְנָת שֶׁאֵין לָכֶם עָלַי אֶלָּא פַּת** וְקִטָּנִית **כּוּ׳**: הגמרא מבררת מה הפירוש ׳פת וקטנית׳: **אָמַר** לֵיהּ **רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף לְרַב חִסְדָּא, ׳פַּת קִטָּנִית׳ תְּנַן, אוֹ ׳פַּת וְקִטָּנִית׳** תָּנַן, האם הגירסא היא ׳פת קטנית׳, או ׳פת וקטנית׳. **אָמַר** לֵיהּ רב חסדא, **הָאֱלֹהִים** – בשבועה, הגירסא ׳וקטנית׳, ותיבת ׳קטנית׳ **צְרִיכָה וי״ו, כִּי מוֹרְדָיָא דְּ׳לִבְרוֹת׳** – כפי שספינה בנהר לברות צריכה קרש המכוונה בדרך, כיון שיש שם אבנים ומכשולים שמעכבים מלעבור, ובקרש זה מכוונים את הספינה לדרכה:

שנינו במשנה: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה**: הגמרא מבררת מה מוסיף בתיבת ׳הכל׳: שואלת הגמרא: תֵּיבַת ׳הַכֹּל׳, **לְאַתּוֹיֵי מַאי** – מה באה לרבות. עונה הגמרא: **לְאַתּוֹיֵי הָא דְּתָנָּא, ׳הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל, וְאָמַר לוֹ ששכרו כְּאֶחָד וְכִשְׁנַיִם מִבְּנֵי הָעִיר, נוֹתֵן לוֹ כְּפָחוֹת שֶׁבְּשָׂכִירוּת** – כשכר הפועל הזול ביותר בעיר, כיון שהמוציא מחבירו עליו הראיה, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶם** – מחשבים בינידם, ומשלם לו כשכר פועל בינוני שבעיר, והיינו כמנהג המדינה:

משנה

משנתינו מבארת לאילו פועלים התירה התורה לאכול מהפירות של בעל הבית.

וְאֵלּוּ הפועלים שֶׁאוֹכְלִין משל בעל הבית **מִן הַתּוֹרָה, הָעוֹשֶׂה** מלאכתו **בְּמְחוּבָּר לַקַּרְקַע** אוכל מהפירות אם מלאכתו היא **בְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה** של הפרי, דהיינו תלישתו, **וּכשעושה בְּתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע** אוכל רק **עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ** של הפרי לענין חיוב מעשר או חיוב חלה, **וְהיתר** אכילה זה הוא רק **בְּדָבָר שֶׁגִּידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ**, אבל לא בפועל החולב פרה ובדומה.

וְאֵלּוּ פועלים **שֶׁאֵין אוֹכְלִים, הָעוֹשֶׂה** מלאכתו **בְּמְחוּבָּר לַקַּרְקַע**

בְּשָׁעָה שֶׁאֵין הִיא נִמְרֶ֣ת מְלָאכָה, וכגון המנכש את הפירות הגרועים, וְכֵן העוסק בְּתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע מֵאַחַר הזמן שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ להתחייב במעשר או בחלה, וְכֵן העוסק בְּדָבָר שֶׁאֵין נִידּוֹלוֹ מִן הָאָרֶץ, כחולב פרה וכדומה, כל אלו אינם אוכלים:

גמרא

מברר הגמרא: מְנָא הֲנֵי מִילֵּי – מנין לנו שהיתר אכילה בפועל הוא כשעוסק במחובר לקרקע בעת גמר מלאכה, דִּכְתִיב (דברים כג כה) 'כִּי תָּבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים', ומדובר בפועל העוסק בגמר מלאכת הפירות, שנאמר בסיום הפסוק 'וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן', ומשמע שזהו זמן שנותנים את הפירות לכלי בעל הבית.

שואלת הגמרא: אַשְׁכְּחָן – מצאנו דין זה בְּכֶרֶם, אך כָּל מִילֵּי מְנָא לָן – מנין למשנה שבכל גידולי קרקע הדין כן. משיבה הגמרא: נִמְרְנָן – לומדים זאת מִמֶּרֶם, מַה כֶּרֶם מְיוּחָד שהוא דָּבָר שֶׁגִּידּוֹלֵי קַרְקַע, וְנאמר בו שִׁבְשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, אַף כָּל דָּבָר שֶׁהוּא גִּידּוֹלֵי קַרְקַע הדין שִׁבְשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ. דוחה הגמרא: מַה לְּכֶרֶם שֶׁהחמירה בו התורה על הבעלים בדבר אחר, שֶׁכֵּן חַיָּיב בְּהִנחת 'עוֹלֵלוֹת' – אשכולות קטנים, לעניים, ויתכן שרק בו החמירה התורה גם לענין היתר אכילה לפועל, ומנין שאף בגידולי קרקע הפטורים מעוללות רשאי הפועל לאכול.

מביאה הגמרא לימוד אחר: גְּמִרְינָן כל גידולי קרקע מִקָּמָה – מתבואה, שפועל רשאי לאכול בה בגמר מלאכתה. מברר הגמרא: וְקָמָה גּוּפַהּ מְנָא לָן שֶׁההיתר שבה הוא בגמר מלאכה, דִּכְתִיב (דברים כג כו) 'כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ', ומוכח שהפסוק עוסק בזמן קצירת התבואה בחרמש, שהוא גמר המלאכה במחובר.

מקשה הגמרא: מַה לְּקָמָה שֶׁהחמירה בה התורה בדבר אחר שֶׁכֵּן חַיֶּבֶת בְּהפרשת חַלָּה, ומנין שגם בשאר גידולי קרקע שלא החמירה בהם התורה לחייבם בחלה, התירה התורה לפועל לאכול. מבררת הגמרא את הקושיא: וּמַמַּאי – ומנין דְּהַאי קָמָה שהוזכרה בתורה, 'קָמָה' דְּמִתְחַיֶּבֶת בְּחַלָּה הִיא, והיינו קמה מחמשת מיני דגן, דִּלְמָא כָּל קָמָה קָאָמַר רַחֲמָנָא שפועל אוכל בה, ואף קמת קטנית הפטורה מחלה, ויש ללמוד שאף בשאר גידולי קרקע הפטורים מחלה מותר לפועל לאכול. משיבה הגמרא: אַתְיָא בגזירה שוה 'קָמָה' 'קָמָה', כְּתִיב הָכָא 'כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ', וּכְתִיב הָתָם לגבי חג השבועות (דברים טז ט) 'שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר לָךְ מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה', כלומר מזמן קצירת שעורים למנחת העומר, מַה הָתָם מדובר בְּקָמָה דְּמִיחַיְּבָא בְּחַלָּה, שהרי העומר בא רק משעורים, אַף הָכָא נְמִי לגבי אכילת פועלים מדובר בְּקָמָה דְּמִיחַיְּבָא בְּחַלָּה, וְאִיכָּא לְמִיפְרַךְ כמו שהקשה המקשן, מַה לְּקָמָה זו שהחמירה בה התורה שֶׁכֵּן חַיֶּבֶת בְּחַלָּה, ויתכן שרק בה הותר לפועל לאכול, ולא בשאר גידולי קרקע.

מתרצת הגמרא: כֵּרֶם יוֹכִיחַ, שאף שהוא פטור מחלה רשאי הפועל לאכול ממנו, ואם תדחה, מַה לְּכֶרֶם שֶׁכֵּן חַיָּיב בְּעוֹלֹלוֹת, יש להשיב שקָמָה תּוֹכִיחַ, שפטורה מעוללות ופועל אוכל בה, וְחָזַר הַדִּין חזר הלימוד לשאר גידולי קרקע, שהרי לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה – אין חומרתו של כרם כחומרתה של קמה, שזה חייב בעוללות וזו חייבת בחלה, ומוכח שאין החומרא שבהם גורמת להיתר אכילת הפועל, אלא חֲצַד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן הוא הגורם לדין זה, והוא, שֶׁכֵּן שניהם דָּבָר שֶׁהוא גִּידּוֹלֵי קַרְקַע, וכיון שנאמר בהם שִׁבְשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, יש ללמוד שאַף כָּל דָּבָר שֶׁגִּידּוֹלֵי קַרְקַע, שִׁבְשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ.

דוחה הגמרא: מַה לְּחֲצַד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן – בכרם וקמה, שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן צַד – אפשרות הקרבה לִמְחַבֵּר, שכרם ראוי לניסוך יין, וקמה להביא ממנה סולת למנחות, וְאָתָא נְמִי – יש ללמוד גם זַיִת, דְּאִית בֵּיהּ – שיש בו צַד מְחַבֵּר, שהרי מביאים ממנו שמן למנחות, אך אי אפשר ללמוד את שאר גידולי הקרקע. מברר הגמרא את דברי המקשן: וְכי היתר אכילת הפועל בְּזַיִת, בַּמֶּה הַצַּד אָתֵי – הוא נלמד, והרי הוּא גּוּפֵיהּ – זית עצמו 'כֶּרֶם' אִיקְרִי – מכונה כרם, דִּכְתִיב (שופטים טו ה) 'וַיַּבְעֵר מִגְדִּישׁ וְעַד קָמָה וְעַד כֶּרֶם זָיִת', והוא כלול בפסוק 'כי תבוא בכרם רעך' המתיר לפועל לאכול. משיבה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, 'כֶּרֶם זַיִת' אִקְּרִי, אבל 'כֶּרֶם' סְתָמָא לֹא אִקְּרִי. מסיימת הגמרא: מִכָּל מָקוֹם קַשְׁיָא, כיצד אפשר ללמוד מכרם וקמה את שאר גידולי הקרקע, שאינם ראויים למזבח.

אֶלָּא אָמַר שְׁמוּאֵל, אָמַר קְרָא (דברים כג כו) לגבי אכילת פועל 'וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ', ומלשון 'וְחֶרְמֵשׁ' יש לְרַבּוֹת 'כָּל בַּעֲלֵי חֲרְמֵשׁ' – את כל גידולי הקרקע הנקצרים במגל.

מקשה הגמרא: וַהרי הָאי 'חֶרְמֵשׁ' מִיבָּעֵי לֵיהּ – הוא נצרך לדרשה אחרת, שרק בִּשְׁעַת חֶרְמֵשׁ' – בזמן הקצירה, שהוא גמר המלאכה במחובר, אֲכוֹל – רשאי הפועל לאכול, אך שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת חֶרְמֵשׁ, כגון בזמן ניכוש, לֹא תֵּיכּוֹל. מתרצת הגמרא: הַהוּא – דין זה שהפועל אוכל רק בשעת קצירה, מֵהפסוק 'וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן' נַפְקָא – הוא נלמד, שהוא אוכל רק בשעה שהוא עוסק בנתינת הפירות לכלי בעל הבית, שזהו גמר מלאכה, והפסוק 'וחרמש' מלמד שאף שאר גידולי קרקע מותרים באכילה לפועל.

מקשה הגמרא: תִּינַח – מובן הדבר שניתן ללמוד מהפסוק 'וחרמש' דברים דְּ'בַר חֶרְמֵשׁ' – שהם ראויים להקצר בחרמש, בקטניות, אבל דברים דִּלְאו בַּר חֶרְמֵשׁ, כגון זיתים ותמרים הנלקטים באופנים אחרים, מְנָא לָן שפועל אוכל בהם.

הגמרא מביאה לימוד אחר לשאר גידולים: אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר קְרָא לגבי אכילת פועל לשון 'קָמָה', לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי קָמָה – כל העומדים בקומה בארץ, והיינו כל גידולי קרקע. מקשה הגמרא: וְהָא אָמַרְתְּ לעיל שלומדים בגזירה שוה 'קָמָה' 'קָמָה' ממנחת העומר שמדובר בקמה דְּמִיחַיְּבָא בְּחַלָּה, ואי אפשר ללמוד מ'קמה' את כל גידולי הקרקע. מתרצת הגמרא: מה שדרשנו גזירה שוה זו, הֲנֵי מִילֵּי מַקַּמֵּי דְּיָתֵי – היינו רק קודם שהובא הלימוד מ'חֶרְמֵשׁ', אך הַשְׁתָּא דְּאָתֵי חֶרְמֵשׁ, וְאִיתְרְבִי לֵיהּ כָּל דְּבַר חֶרְמֵשׁ, כגון קטניות, וְאַף עַל גַּב דְּלֹא מִיחַיַּיב בְּחַלָּה, אם כן 'קָמָה' לָמָּה לִי, והרי אין ממעטים תבואה שאינה חייבת בחלה, אלא ודאי בא הפסוק לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי קָמָה, והיינו כל גידולי קרקע.

שואלת הגמרא: וְהַשְׁתָּא, דִּנְפַקָא לָן – שלמדנו דין אכילת פועל בכל גידולי קרקע מֵ'חֶרְמֵשׁ' וּמ'קָמָה', אם כן הפסוק (דברים כג כו) 'כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ' לָמָּה לִי. משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, לְלמד את הֲלָכוֹתָיו, כְּדְרַבָּנַיָּא בברייתא שדורשים כך את הפסוק, 'כִּי תָבֹא', נֶאֱמַר כָּאן לשון בִּיאָה, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים כד טו) 'בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ', שזו לשון ביאה, מַה לְּהַלָּן בְּפוֹעֵל הַבָּתוּב מְדַבֵּר, אַף כָּאן בְּפוֹעֵל הַבָּתוּב מְדַבֵּר. ומ'בְּכֶרֶם רֵעֶךָ' יש לדרוש שרק לגבי כרם 'רעך', של ישראל, נאמר סיום הפסוק 'וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן', וְלֹא בְּכֶרֶם של כּוּתִי, ששם מותר ליטול לתוך כליך.

הגמרא מקשה על דרשה זו, ואחר כך תביא את המשך הברייתא. מקשה הגמרא: הָנֵיחָא לְמַאן דְּאָמַר גֵּוֵל כּוּתִי אָסוּר, הֲיֵינוּ דְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמִישְׁרֵי – להתיר לִפּוֹעֵל לתת לתוך כליו, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שגֵּוֵל כּוּתִי מוּתָּר, אם כן מדוע נצרך הפסוק, והרי הַשְׁתָּא, גְּוֵילָה ממש מוּתָּר, וכי נתינת פּוֹעֵל לתוך כליו מִיבַּעְיָא – האם יש צורך בפסוק להשמיע שמותר. מתרצת הגמרא: אכן, מי שסובר שגזל גוי מותר אינו דורש מהפסוק שבכרם הגוי מותר לתת לכלים, אלא מוֹקִים לָהּ – מעמיד את הדרשה כך, שרק 'בְּכֶרֶם רֵעֶךָ' הותרה האכילה, וְלֹא בכרם שֶׁל חָקְדֵּשׁ.

הגמרא ממשיכה להביא את המשך הדרשות של הברייתא: 'וְאָכַלְתָּ', וְלֹא מוֹצִיץ – שאסור לו למצוץ את המשקה שבפרי ולהשליך את השאר. ומ'עֲנָבִים' יש לדרוש שרשאי לאוכלם לבדם, וְלֹא לאכול עֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר, כגון לטובלם במלח כדי למתק את טעמם, שיוכל לאכול מהם הרבה. ומ'בְּנַפְשֶׁךָ' יש לדרוש שֶׁבְּנַפְשׁ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת כָּךְ נַפְשׁוֹ שֶׁל פּוֹעֵל, מַה 'נַּפְשֶׁךָ' – נפש בעל הבית, אַף נַפְשׁוֹ שֶׁל פּוֹעֵל אוֹכֵל קודם סיום המלאכה, וּפָטוּר ממעשר, אַף נַפְשׁוֹ שֶׁל פּוֹעֵל אוֹכֵל וּפָטוּר ממעשר, ואין דינו כלוקח החייב במעשר אף קודם שנגמרה מלאכתו. ומ'שְׂכָרֶךָ' יש לדרוש שהותרה אכילה

המשך בעמוד קיז

המשביעה, וְלֹא אֲבִילָה נַפָּה, שהוא כבר שבע ואוכל בדוחק.
ומ'וְאֶל בֶּלְיָךְ לֹא תִתֵּן' יש לדרוש שרק בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה נוֹתֵן את
הפירות לְבֶלְיוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, שזהו גמר המלאכה במחובר
לקרקע, אַתָּה אוֹכֵל, וּבְשָׁעָה שֶׁאי אַתָּה נוֹתֵן לְבֶלְיוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת,
אלא עוסק בניכוש וכדומה, אִי אַתָּה אוֹכֵל.
הגמרא מביאה מחלוקת בענין זמן חיוב המעשר, ומקשה על
החולקים מהברייתא: אָמַר רַבִּי יַנַּאי, אֵין הַמֶּבֶל מִתְחַיֵּיב בְּמַעֲשֵׂר אף
אחרי שנגמרה מלאכתו,